

Sobre les contradiccions del marxisme

Pel que veig, no són pas els esdeveniments allò que imposa una revisió del marxisme, és la doctrina de Marx, que, per les llacunes i incoherències que conté, és i ha estat sempre molt per sota del paper que se li ha volgut fer fer; cosa que no significa pas que s'hagi elaborat, llavors o després, cap cosa millor. El que em fa expressar un judici tan categòric, i tan desplaent, són els records de la meva pròpia experiència. Quan, encara adolescent, vaig llegir per primer cop *El Capital*, certes llacunes, certes contradiccions de primera importància, em van saltar tot seguit a la vista. La seva mateixa evidència, en aquells moments, em va impedir de fer cas del meu judici; em deia que tants de grans esperits, que s'havien adherit al marxisme, es devien haver adonat també d'aquestes incoherències, d'aquestes llacunes tan clares, que, certament, doncs, les unes devien haver estat omplertes i les altres resoltes en altres obres de doctrina marxista. ¿A quants d'esperits joves no els deu haver passat d'ofegar, per poca confiança en si mateixos, els seus dubtes més ben fonamentats? Per a mi, els anys següents, l'estudi dels textos marxistes, dels partits marxistes o que se'n deien i dels mateixos esdeveniments no va fer més que confirmar el judici de la meva adolescència. No és pas doncs per comparació amb els fets, és en ella mateixa que estimo defectuosa la doctrina marxista; o penso, més aviat, que el conjunt dels escrits redactats per Marx, Engels i els qui els van prendre com a guies no forma cap doctrina.

Hi ha contradicció, contradicció evident, esclatant, entre el mètode d'anàlisi de Marx i les seves conclusions. No té res d'estrany: va elaborar les conclusions abans que el mètode. La pretensió del marxisme de ser una ciència és llavors força plaent. Marx va esdevenir revolucionari de jove, sota la influència de sentiments generosos; el seu ideal d'aquella època era, a més, humà, clar, conscient, raonat, tant o fins molt més que després la resta de la seva vida. Més tard, va intentar d'elaborar un mètode d'estudi de les societats humanes. La seva força d'esperit no li permetia pas de fabricar una simple caricatura de mètode; va veure, o almenys entreveure, un mètode verdader. Heus ací les dues aportacions seves a la història del pensament: va percebre, de jove, una fórmula nova de l'ideal social i, a la maduresa, la fórmula nova o parcialment nova d'un mètode per a la interpretació de la història. Va fer així doblement prova de geni. Per desgràcia, però, com tots els esperits forts, en repugnar-li de deixar subsistir en ell dos homes, el revolucionari i el savi, en repugnar-li també la mena hipocresia que implica l'adhesió a un ideal no acompanyada de l'acció, i essent d'altra banda massa poc escrupolós amb el seu propi pensament, insistí a fer del seu mètode un instrument per a predir un avenir conforme als seus desigs. A aquest efecte, li calgué donar un cop de polze al mètode i a l'ideal, deformat l'un i l'altre. En el relaxament de pensament que li va permetre tals deformacions, es va deixar anar, ell, l'inconformista, a una conformitat inconscient amb les supersticions més poc fonamentades de la seva època, el culte de la producció, el culte de la gran indústria, la creença cega en el progrés. Va causar un perjudici greu, durable, potser irreparable, en tot cas difícil de reparar, alhora a l'esperit científic i a l'esperit revolucionari. No crec pas que el moviment obrer al nostre país torni a ser res de vibrant mentre no cerqui, no dic pas doctrines, sinó una deu d'inspiració en el que Marx i els marxistes van combatre i ben follament menysprear: en Proudhon, en els agrupaments obrers de 1848, en la tradició sindical, en l'esperit anarquista. Pel que fa a doctrina, tan sols l'avenir, en el millor dels casos, podrà potser aportar-ne una; no pas el passat.

La concepció que Marx es feia de les revolucions pot expressar-se així: una revolució es produeix al moment en què, si fa o no fa, ja s'ha acomplert; és llavors, quan l'estructura d'una societat ha deixat de correspondre a les institucions, que les institucions canvien i són reemplaçades per unes altres que reflecteixen l'estructura nova (1). Especialment, la part de la societat a què la revolució dóna el poder és aquella que, ja abans de la revolució, tot i que vexada per les institucions, tenia de fet el paper més actiu. De manera general, el “materialisme històric”, tan sovint mal entès, significa que les institucions són determinades pel mecanisme efectiu de les relacions entre els homes, el qual depèn al seu torn de la forma que prenen en cada moment les relacions entre l'home i la natura, és a dir, de la manera com s'acompleix la producció; producció dels béns consumibles, producció dels mitjans de producció, i també —punt important, per bé que Marx el deixa a l'ombra— producció dels mitjans de combat. Els homes no són pas joguines impotents del destí; són éssers eminentment actius; però la seva activitat és a cada instant limitada per l'estructura de la societat que constitueixen entre ells, activitat que només modifica al seu torn, de retruc, aquesta estructura un cop ha modificat les relacions entre ells i la natura. L'estructura social no pot ser mai modificada més que indirectament.

D'altra banda, l'anàlisi del règim actual, anàlisi que es troba esparsa en diferents obres de Marx, situa la deu de l'opressió cruel soferta pels treballadors no pas en els homes, ni en les institucions, sinó en el propi mecanisme de les relacions socials. Si els treballadors van baldats de fatiga i de privacions, és perquè no són res, perquè el desenvolupament de les empreses ho és tot. No són res perquè el paper de la majoria d'ells, en la producció, és un paper de simple engranatge i són degradats a aquest paper perquè el treball intel·lectual s'ha separat del treball manual i el desenvolupament del maquinisme ha llevat a l'home el privilegi de l'habilitat per traspassar-lo a la matèria inert. El desenvolupament de l'empresa ho és tot perquè l'agulló de la competència obliga contínuament les empreses a créixer per a subsistir, i així “la relació entre el consum i la producció s'ha capgirat”, “el consum és només un mal necessari”; i si els treballadors no toquen el valor del seu treball, això resulta simplement del “capgirament de la relació entre el subjecte i l'objecte”, que sacrifica l'home a l'utilitat inert, que fa de la producció dels mitjans de producció el fi suprem. El paper de l'Estat dóna lloc a una anàlisi semblant. Si l'Estat és opressor, si la democràcia és una enganyifa, és perquè l'Estat es compon de tres cossos permanents, que es recruta per cooptació, distints del poble, que són l'exèrcit, la policia i la burocràcia. Els interessos d'aquests tres cossos són diferents dels interessos de la població, i per consegüent els són oposats. Així, la “màquina de l'Estat” és opressora per la seva mateixa naturalesa, els seus engranatges no poden funcionar sense triturar els ciutadans; cap bona voluntat no en pot fer un instrument del bé públic; és només trencant-la que se li pot impedir d'oprimir. A més —i, en aquest punt, l'anàlisi de Marx no és tan concisa—, l'opressió exercida per la màquina de l'Estat es confon amb l'opressió exercida per la gran indústria; aquesta màquina es troba automàticament al servei de la principal força social, és a dir, del capital, altrament dit utilitat de les empreses industrials. Aquells qui són sacrificats al desenvolupament de l'utilitat industrial, és a dir, els proletaris, són també aquells qui són exposats a tota la brutalitat de l'Estat, i l'Estat els manté per força esclaus de les empreses.

¿Què s'en pot concloure? La conclusió s'imposa a l'esperit: res de tot això no pot ser abolit per cap revolució; al contrari, tot això ha d'haver desaparegut abans que cap revolució es pugui produir; o, si es produeix abans, només serà una revolució aparent, que deixarà intacta l'opressió o fins i tot l'agreuja. Tanmateix, Marx en conclouia

exactament el contrari; en conclouia que la societat era madura per a una revolució alliberadora. No oblidem que fa aproximadament cent anys creia ja imminent una tal revolució. En tot cas, pel que fa a aquest punt, els fets li van infligir un desmentiment esclatant, esclatant a Europa i Amèrica, i encara més a Rússia. Però el desmentiment dels fets amb prou feines tenia res d'útil; en la pròpia doctrina de Marx, la contradicció era tan esclatant que podem estranyar-nos que ni ell, ni els seus amics, ni els seus deixebles no n'haguessin pres consciència. ¿Com, els factors d'opressió, tan estretament lligats al mecanisme de la vida social, havien sobtadament de desaparèixer? ¿Com, essent donats la gran indústria, les màquines i l'enviliment del treball manual, els treballadors podien ser altra cosa que simples engranatges a les fàbriques? ¿Com, si continuaven essent simples engranatges, podien alhora esdevenir la "classe dominant"? ¿Com, essent donades la tècnica del combat, la de la vigilància i la de l'administració, les funcions militars, policiaques i administratives podien deixar de ser especialitats, professions, i per consegüent patrimoni de "cossos permanents, distints de la població"? ¿O bé cal admetre una transformació de la indústria, de la màquina, de la tècnica del treball manual, de la tècnica de l'administració, de la tècnica de la guerra? Ara, unes tals transformacions són lentes, progressives; no són pas efecte de cap revolució.

A aquestes preguntes, que es desprenen immediatament de les anàlisis de Marx, es pot afirmar que ni Marx, ni Engels, ni els seus deixebles no hi van aportar la més mínima resposta. Les van passar per alt. En un sol punt Marx i Engels van assenyalar una transició possible del règim dit capitalista a una societat millor; els va semblar veure que el desenvolupament de la competència havia de dur automàticament, i en un curt període, a la desaparició d'aquesta competència i alhora a la de la propietat capitalista. Efectivament, la concentració de les empreses s'esdevenia davant seu, com encara ara davant nostre. Essent la competència allò que, en el règim capitalista, fa del desenvolupament de les empreses una finalitat i, dels homes, considerats sigui com a productors, sigui com a consumidors, un simple mitjà, podien considerar la desaparició de la competència com a equivalent a la desaparició del règim. Però el seu raonament pecava en un punt; del fet que la competència, que fa que el peix gros es mengi el petit, rebaixi a poc a poc el nombre dels qui competeixen, no se'n pot pas concloure que aquest nombre hagi d'arribar dia que es redueixi a la unitat. A més, Marx i Engels, en la seva anàlisi, ometien un factor; aquest factor és la guerra. Mai els marxistes no han analitzat el fenomen de la guerra ni les seves relacions amb el règim; car jo no en dic pas anàlisi, de la simple afirmació que l'avidesa dels capitalistes és la causa de les guerres. ¡Quina llacuna! ¡Quin crèdit podem acordar a una teoria que es diu científica i és capaç d'una tal omissió? Doncs bé, com que la producció industrial és, avui, no sols el principal mitjà d'enriquiment, ans també el principal mitjà de combat militar, en resulta que és sotmesa no tan sols a la competència entre empreses, sinó a una altra d'encara més acuitant i més imperiosa: la competència entre nacions. ¿Com es pot abolir aquesta competència? ¿S'ha d'abolir, com l'altra, per l'eliminació progressiva dels qui competeixen? ¿Cal esperar, per a poder tenir esperança en el socialisme, el dia que tot el món es trobarà sotmès a la "gran pau alemanya" o a la "gran pau japonesa"? Aquest dia no és pas a prop, suposant que hagi de venir mai; i els partits que es consideren socialistes fan tot el que poden per fer-lo lluny.

Els problemes que el marxisme no ha resolt no han estat tampoc resolts pels fets; són cada cop més aguts. Per bé que els treballadors viuen millor que en temps de Marx —almenys en els països de raça blanca, car és ben altrament, ai!, a les colònies, i potser fins i tot Rússia la n'hem d'exceptuar—, els obstacles que s'oposen al seu alliberament són més

ders que aleshores. El sistema de Taylor i els que l'han succeït han reduït els treballadors, encara molt més que abans, al paper de simples engranatges a les fàbriques, a excepció d'algunes funcions altament qualificades. El treball manual, en la major part de casos, és encara més lluny del treball de l'artesà, més despulpat d'intel·ligència i d'habilitat, les màquines encara més opressives. La cursa d'armaments empeny més imperiosament encara a sacrificar el poble sencer a la producció industrial. La màquina de l'Estat es desenvolupa dia rere dia de manera més monstruosa, esdevé cada dia més estranya al conjunt de la població, més cega, més inhumana. Un país que intentés una revolució socialista hauria d'arribar ben aviat, per a defensar-se dels altres, a reproduir, agreujades, totes les crueltats del règim que hauria volgut abolir, fora del cas que la revolució s'escampés com una taca d'oli. Sens dubte, podem esperar-lo, un tal contagi, però hauria de ser immediat o no ser, car una revolució degenerada en tirania deixa de ser contagiosa; i, entre altres obstacles, l'exasperació dels nacionalismes impedeix que es pugui raonablement creure en l'extensió immediata d'una revolució a uns quants grans països.

Així, la contradicció entre el mètode d'anàlisi elaborat per Marx i les esperances revolucionàries que va proclamar sembla encara més aguda avui que al seu temps. ¿Què en podem concloure? ¿Cal revisar el marxisme? No es revisa pas, allò que no existeix, i mai no hi ha hagut marxisme sinó diverses afirmacions incompatibles, les unes fonamentades, les altres no; per desgràcia, les més ben fonamentades són les menys agradables. Se'ns demana encara si una tal revisió ha de ser revolucionària. ¿Què entenem, però, per revolucionari? Aquest mot pateix diverses interpretacions. Ser revolucionari ¿és esperar, per a un avenir proper, una felicitat, un capgirament que realitzi a la terra una part de les promeses de l'Evangeli i ens doni finalment una societat on els darrers seran els primers? Si és això, jo no en sóc pas, de revolucionària, car un tal avenir, que d'altra banda em sadollaria, és, pel que veig, si no impossible, almenys completament improbable; i no crec pas que ningú pugui avui dia tenir raons sòlides, serioses, per a ser revolucionari en aquest sentit.

¿O bé ser revolucionari és cridar amb els desigs i ajudar amb els actes tot el que pugui, directament o indirecta, alleujar o alçar el pes que esclafa la massa dels homes, les cadenes que envileixen el treball, i refusar les mentides amb què es vol disfressar o excusar la humiliació sistemàtica del més gran nombre? En aquest cas, es tracta d'un ideal, d'un judici de valor, d'una voluntat, no pas d'una interpretació de la història humana i del mecanisme social. L'esperit revolucionari, pres en aquest sentit, és tan antic com la mateixa opressió i durarà tant com ella, potser més i tot, car, si ella desaparegués, aquest esperit hauria de subsistir per impedir que reaparegués; és etern; no ha pas de patir revisió, però es pot enriquir, afuar, i ha de ser purificat de totes les aportacions estranyes que puguin venir a disfressar-lo i alterar-lo. Aquest etern esperit de revolta que animava els plebeus de Roma, que inflamava gairebé simultàniament, vora la fi del segle XIV, els treballadors de la llana de Florència, els pagesos anglesos, els artesans de Gand, ¿què n'ha de prendre, per assimilar-s'ho, de l'obra de Marx? N'ha de prendre allò que ha estat gairebé oblidat pel que en diem el marxisme: la glorificació del treball productiu concebut com a activitat suprema de l'home; l'afirmació que sols una societat en què l'acte del treball posés en joc totes les facultats de l'home, en què l'home que treballa fos al primer rang, realitzaria la plenitud de la grandesa humana. Es troben en Marx, en els seus escrits de juvenesa, ratlles d'accent líric sobre el treball; se'n troben també en Proudhon; se'n troben també en els poetes, en Goethe, en Verhaeren. Aquesta poesia nova, pròpia del nostre temps, que en fa potser la principal grandesa, no s'ha de perdre. Els oprimits hi han de trobar l'evocació de la seva pàtria de debò, que és una esperança.

Però el marxisme, altrament, ha greument alterat aquest esperit de revolta que, el darrer segle, lluia amb un esclat tan pur al nostre país. Hi ha barrejat alhora oripells falsament científics, una eloqüència messiànica, un desencadenament d'apetits que l'han desfigurat. Res no permet als treballadors d'afirmar que la ciència sigui amb ells. La ciència, per a ells, com d'altra banda per a tothom avui, és aquest poder misteriós que, en un segle, ha transformat la faç del món per mitjà de la tècnica industrial; quan els diuen que la ciència és amb ells, es pensen tot seguit que tenen una deu il.limitada de poder. Res, no hi ha, de tot això. En els comunistes, socialistes o sindicalistes de tal o tal altre matis no s'hi troba pas un coneixement més clar o més precís de la nostra societat i el seu mecanisme que en els burgesos, els conservadors o els feixistes. Fins i tot en el cas que les organitzacions obreres tinguessin una superioritat de coneixement que de cap manera no tenen, no per això tindrien a les mans els mitjans d'acció indispensables; la ciència no és res, pràcticament, sense els recursos de la tècnica, i no els dóna pas, aquests recursos, permet solament de fer-los servir. Encara més fals fóra sostenir que la ciència permeti de preveure un triomf proper de la causa obrera; això ni és cert, ni es pot creure de bona fe que ho sigui si no es cluquen obstinadament els ulls. Res no permet tampoc d'afirmar als obrers que tinguin una missió, una "tasca històrica", com deia Marx, que els incumbeixi de salvar l'univers. No hi ha cap raó per a suposar-los una missió semblant, més que no pas als esclaus de l'Antiguitat o als serfs de l'Edat mitjana. Com els esclaus, com els serfs, són desgraciats, injustament desgraciats; és bo que es defensin, fóra bo que s'alliberessin; no s'hi pot dir res més. Aquestes il.lusions que els prodiguen, en un llenguatge que barreja deplorablement els llocs comuns de la religió amb els de la ciència, els són funestes. Car els fan creure que les coses seran fàcils, que són empesos per darrere per un déu modern anomenat Progrés, que una providència moderna, anomenada Història, fa per ells la part més gran d'esforç. Finalment, res no permet de prometre'ls, a la fi del seu esforç d'alliberament, els gaudis i el poder. Una ironia fàcil ha fet molt de mal desacreditant l'idealisme elevat, l'esperit gairebé ascètic, dels grups socialistes de començaments del segle XIX; només ha servit per a humiliar la classe obrera...

1938

Notes de l'edició:

(1)— Karl Marx: *"En un cert grau del seu desenvolupament, les forces productives materials de la societat entren en col.lisió amb les relacions de producció existents, o amb les relacions de propietat al si de les quals havien estat mudes fins llavors, i que només en són l'expressió jurídica. Encara ahir formes de desenvolupament de les forces productives, aquestes condicions es tornen feixucs entrebancs. Llavors comença una era de revolució social. [...] Mai una societat no expira abans no s'hagin desenvolupat totes les forces productives que és capaç de contenir; mai unes relacions de producció superiors no s'implanten abans les condicions materials de la seva existència no s'hagin desclòs en el si de la vella societat. És per això que la humanitat mai no es proposa més que les tasques que pot acomplir..."*, Prefaci a *Crítica de l'economia política*.

Notes del traductor:

1.- Aquest text, Simone Weil l'escrigué entre finals del 1937 i començaments del 1938.